

זולת
לשוויון וזכויות אדם

עיתונאים תחת מתקפה
קידום הגנה על אנשי תקשורת

מאת:

אייל לוריא-פרדס, רכז מדיניות

עינת עובדיה, מנכ"לית זולת

נייר מדיניות מס' 2

ישראל, אוגוסט 2020

תקציר מנהלים

בנייר מדיניות זה אנחנו מבקשים לשנות את הפרדיגמה הבסיסית של הדין הישראלי ביחס לתקשורת החופשית במדינה: במקום הגבלות חוקיות על חופש העיתונות אנחנו מבקשים ליצור הגנות על העיתונאיות, העיתונאים ואנשי התקשורת. בנייר המדיניות יפורט האופן בו ההסתה המתמשכת מצד הממשלה והעומד בראשה נגד התקשורת החופשית הובילה לאלימות של פעילים קיצוניים ושוטרים כנגד עיתונאים אשר מבצעים את תפקידם.
במסגרת נייר זה, אנחנו במכון זולת – לשוויון וזכויות אדם, מציעים את שני הצעדים האופרטיביים הבאים:

- תיקון לחוק העונשין אשר יקבע עבירה פלילית נגד אנשים שתוקפים עיתונאים בעת מילוי תפקידם. יתרה מזו, בהצעת החוק מוצגת שורה של מקרים אשר יחשבו כתקיפת עיתונאי בנסיבות מחמירות, וביניהם אלימות משטרתית כלפי אנשי תקשורת.

- תיקון לחוק הטרדה מאיימת אשר ייקבע כי במסגרת שיקול דעתו, היועמ"ש נדרש להחמיר בבחינת קובלנות של עיתונאים על הטרדה מאיימת. בנוסף, בחוק מוצע מנגנון של פיצוי ללא הוכחת נזק אם הופר צו כאמור, במקרה של עיתונאי.

רקע

התקשורת החופשית בישראל נמצאת תחת מתקפה חמורה מצד ממשלות נתניהו השונות בעשור החולף. כפי שיפורט בהמשך, נקודת המוצא של הדין הישראלי ביחס לתקשורת חופשית הייתה בעייתית מלכתחילה נוכח הגבלות רבות שהוטלו על ביצוע מלאכתם של עיתונאיות, עיתונאים ואנשי תקשורת. **בעשור האחרון תחת ממשלות נתניהו החל הליך דה-לגיטימציה מכוון, ממושך וממומן בהובלת ראש הממשלה, שרים בכירים וארגוני חברה אזרחית המזוהים עם הימין נגד התקשורת שפגע אנושות בחופש העיתונות.**

ראש הממשלה נתניהו משתמש בפרקטיקות סמכותניות, שדומות לאלו המתקיימות בפולין ובהונגריה, בכדי להסית נגד התקשורת. במסגרת זו נתניהו והימין משייכים כל עיתונות חוקרת ל"שמאל הקיצוני" ולניסיון להפיל את ממשלתו ואת מחנה הימין. כך לדוגמא, יצאה לשכת נתניהו בשנת 2016 באמירה נגד העיתונאית הבכירה אילנה דיין בתגובה לכתבת תחקיר שקיימה עליו: "הגיע הזמן להסיר את המסכה מעל פניה של אילנה דיין, שהוכיחה פעם נוספת שאין לה אפילו טיפת יושרה מקצועית. אילנה דיין היא בין המובילים של העליהום המתוזמר נגד ראש הממשלה בנימין נתניהו, שנועד להפיל את ממשלת הימין ולהביא להקמתה של ממשלת שמאל".

כמו כן, יצא הליכוד בראשותו בקמפיין שלטי חוצות ענק בסבב הבחירות הראשון בשנת 2019 כשתמונות של עיתונאים בכירים מתנוססים על גבי השלט עם הסלוגן "הם לא יחליטו". הקמפיין נועד להעביר מסר שמא חשיפות עיתונאיות עשויות להשפיע על הבחירות – ולא האזרחים עצמם. בכך, קיוו בליכוד לייצור אפקט כפול: מצד אחד, להשתמש בהסתה הזו כדי לתמרץ בוחרים לצאת להצביע ומהצד השני להרתיע את התקשורת מלסקר באופן הוגן את ראש הממשלה במהלך מערכת הבחירות.

בשבועות האחרונים, על רקע החרפת המאבק נגד כהונתו של ראש הממשלה וההפגנות המתמשכות מול ביתו, בחר ראש הממשלה לתקוף חזיתית את חדשות 12 וחדשות 13 על אופן הסיקור של המחאות. בהודעה שהפיצה לשכת נתניהו לתקשורת נכתב: "ערוצים 12 ו-13 ממשיכים לשמש זרוע תעמולה להפגנות השמאל האנרכיסיטיות. הם עושים מאמץ נואש לשטוף את המוח של הציבור, במטרה להפיל ראש ממשלה חזק מהימין".

בנוסף על האמירות והקמפיינים שמבצע הליכוד וארגוני החברה האזרחית הימנית נגד התקשורת, נתניהו ניסה לקדם שורה של צעדים דרקוניים מול התקשורת במטרה להכפיף אותה לצרכיו הפוליטיים והאישיים. בין הצעדים הללו נמנים לקיחת תיק התקשורת בממשלה ה-34 בידי נתניהו עצמו, מינוי מקורביו לתפקידים הבכירים ביותר במשרד התקשורת, מינוי פוליטי של עיתונאים בגופים השונים וניסיון - שכשל - לבצע רפורמה בשידור הציבורי במטרה להרחיב את השפעת הממשלה על התכנים בו.

אילו הצעדים שביקש לבצע ברשות השידור וברשות השנייה היו מתקיימים לפי תוכניותיו – ישראל הייתה עומדת היום בשורה אחת עם המדינות הדיקטטוריות והאוטוריטריות ביותר מבחינת חופש העיתונות. כפי שנראה בהמשך, גם כיום לאחר שחלק מניסיונותיו של נתניהו כשלו, מצבה של ישראל בשמירה על חופש העיתונות הוא רע מאוד.

בהקשר זה, חשוב לציין כי כל פרשיות השחיתות של נתניהו, אשר בגינם הוא עומד למשפט בימים אלו, קשורות לאובססיה המתמשכת שלו ושל משפחתו כלפי התקשורת והאופן בו היא מסקרת אותם. בהקשר זה בולטים במיוחד תיק 2000 במסגרתו הוצע (לכאורה) שוחד לנתניהו מצד מו"ל ידיעות אחרונות - נוני מוזס אשר במסגרתה ראש הממשלה יקדם חוק לצמצום פעילותו של "ישראל היום" בתמורה לסיקור חיובי בידיעות, כמו גם תיק 4000 בו נתניהו קידם את האינטרסים האישיים שלו באופן הסיקור שהוא ומשפחתו מקבלים מאתר וואלה! בתמורה (לכאורה) להטבות שלטוניות לבעל השליטה בחברה – שאול אלוביץ'. האירועים המפורטים בכתבי האישום הללו מחזקים את הסברה שצלו של נתניהו מרחף באיום רב מעל גופי התקשורת המרכזיים בישראל בעודם מנסים לבצע את עבודתם.

המתקפה הזו על התקשורת החופשית במדינת ישראל הביאה גם להתדרדרות מתמשכת של ישראל במדדים בינלאומיים בנוגע למידת חופש העיתונות. במדד הבינלאומי של "עיתונאים ללא גבולות" (RSF) משנת 2020, ישראל הגיע למקום ה-88 בלבד בשוויון עם הונגריה – מדינה נוספת בה התקשורת עוברת טלטלה בעלת מאפיינים אוטוריטריים עקב מתקפה מצד ראש הממשלה ויקטור אורבן שמתנגד לעיתונות חופשית.[1] גם במדד חופש העיתונות הגלובלי

[1] https://rsf.org/en/ranking/2020

ישראל קיבלה דירוג של "חופשית למחצה" לאחר השתלטות ראש הממשלה על תיק התקשורת, ההתבטאויות הרבות שלו ושל בכירים כנגד עיתונאים ואנשי תקשורת, כתבי האישום שנוגעים ליחסיו מול גופי התקשורת הגדולים במדינה וההגבלות על עיתונאים פלסטיניים ובינלאומיים בגדה המערבית.[2]

בשנים האחרונות, על רקע תהליך דה-לגיטימציה זה התרחשו מספר אירועים חמורים ברחובות בהם הותקפו עיתונאים בעת מילוי תפקידם בשטח. החל משנת 2015, חוו אלימות כזו שורה ארוכה של עיתונאים, אך נראה שהשיא הוא בימים אלו עם פרוץ ההפגנות נגד ראש הממשלה בירושלים, והפגנות הנגד שמארגנים תומכיו של נתניהו. בהפגנות בשבועיים האחרונים לא רק שעיתונאים הותקפו בידי מפגינים, רובם ממחנה הימין, אלא גם המשטרה עצמה השתמשה באמצעים כוחניים למדי בכדי למנוע מאנשי התקשורת לעשות את מלאכתם, כפי שהדין מאפשר להם.

[2] https://freedomhouse.org/country/israel/freedom-world/2020

מיפוי הזכויות הנפגעות מצד העיתונות

האירועים האלימים בשבועות האחרונים פוגעים במספר זכויות בסיסיות במשטר החוקתי במדינת ישראל. תחילה, על אף שהדבר עשוי להיראות מובן מאליו, חשוב להדגיש כי כל פגיעה באדם, קל וחומר כאשר מדובר בעיתונאי אשר מבצע את מלאכתו, חותרת תחת הזכות לחיים וביטחון. **הזכות לחיים וביטחון היא אחת מהזכויות הבסיסיות ביותר שעל המדינה להגן – ולשם כך יש לה מערכת ביטחונית ומערכת אכיפת חוק.**

זכות נוספת שנפגעת בהקשר זה היא חופש העיסוק. **הרדיפה המתמשכת אחרי עיתונאים מצד גורמים בממשלה, במיוחד אלו אשר מזוהים – בדרך כזו או אחרת – עם צד פוליטי מסוים עלולה לגרום לאפקט מצנן שירתיע אזרחיות ואזרחים מלעסוק בתחום התקשורת.** זכות חופש העיסוק זכתה להגנה חוקתית בישראל עוד מראשית ימיה של מדינת ישראל - בבג"ץ **בז'ראנו** בשנת 1949. בשנת 1992 היא זכתה למעמד חוקתי גם במסגרת חוק יסוד ייעודי. על כן, אפקט מצנן כאמור יוצר פגיעה קשה באחד הערכים המוגנים בשיטה הדמוקרטית הישראלית.

מקבץ הזכויות המרכזי שאנו נדרשים לדון בו במסגרת נייר מדיניות זה, הוא חופש העיתונות וחופש העיתונאי כנגזרות של זכות העל החוקתית- חופש הביטוי. הקשר האינהרנטי בין חופש הביטוי לחופש העיתונות בא לידי ביטוי כבר בפסק הדין המיתולוגי **קול העם** שבו השופט (כתוארו דאז) אגרנט קבע שחופש הביטוי הוא "ציפור נפשה של הדמוקרטיה". פסק הדין עסק בניסיון של ממשלת מפא"י, בהובלתו של בן-גוריון, לסגור את העיתון של המפלגה הקומוניסטית בעקבות מספר פרסומים. לאורך השנים, בית המשפט העליון הדגיש בפסיקה ענפה את החשיבות בשמירה על חופש הביטוי העיתונאי, כחלק מ**הגרעין הקשה** של חופש הביטוי.

למרות הפסיקה בנושא, חשוב להדגיש כי היעדר מגילת זכויות אדם וחוקה כתובה הביא לכך שאין הגנה חוקתית וחוקית רחבה על חופש העיתונות כפי שקיים במדינות דמוקרטיות אחרות. לא זו בלבד שאין הגנה מוסדרת בחוק אלא ישנם שורה של חוקים דרקוניים, שמקור חלקם עוד בתקופת המנדט, אשר מגבילים משמעותית את עבודת העיתונאי: פקודת העיתונות מ-1933,

תקנות לשעת חירום המאפשרות לאסור פרסומים וצמצום מרחב הפעולה של התקשורת בשטחי הגדה המערבית. **כלומר: במדינת ישראל היום, חופש העיתונות אינו מוגן בחוק אלא מצומצם על ידו.**

כך, פעמים רבות, השמירה על חופש העיתונות תלוי דה-פקטו בשיקול דעתם של גורמים ביטחוניים ואנשי אכיפת החוק – בין אם לאשר את עצם הפעולה העיתונאית בשטח או בהפגנה ובין אם לאשר את עצם פרסום החדשה לפי החלטת הצנזורה הצבאית. המתח הזה בין הגופים הביטחוניים ובין העיתונאים מושפע מאוד מהליך הדה-לגיטימציה שתואר קודם לכן, שכן בעת אירועים מורכבים הדבר עשוי להשפיע – ונראה כי אכן משפיע – על אופן הטיפול בתקשורת מצד אותם גופים (כמו המשטרה). הוכחה לכך ניתנה רק אתמול (03.08.2020) כאשר המשטרה עצרה עיתונאי עצמאי תוך ניסיון להחרים את כל החומרים המקצועיים ברשותו, באופן שאף עלול לחשוף את מקורותיו.

עשור השלטון של נתניהו וההסתה הפרועה נגד התקשורת שהתגברה לאחר בחירות 2015, מחזקים את הצורך בקביעת ההגנות אשר יפורטו במסגרת ההמלצות האופרטיביות של נייר מדיניות זה. ההסתה של נתניהו ומנהיגי הימין נגד התקשורת והסימון שלה "כשמאל קיצוני" חלחלה לשטח והביאה למגמת עלייה במקרי האלימות נגד העיתונאים - הן מצד אזרחים והן מצד גורמי אכיפת החוק.

המלצות אופרטיביות להגנה על העיתונאים ואנשי תקשורת

נוכח הדברים שנאמרו לעיל ולמול המתקפות האלימות מצד פעילים קיצוניים ושוטרים נגד עיתונאים, אנו במכון זולת – לשוויון וזכויות אדם ממליצים על שני צעדים אופרטיביים בחקיקה:

- **חקיקת תיקון לחוק העונשין אשר ייקבע עבירה מפורשת בגין תקיפת עיתונאי במהלך מילוי תפקידו** (ראו נספח א'). יתרה מזו, החוק מציע לקבוע שורה של מקרים בהם תקיפה זו תיחשב בנסיבות מחמירות – כמו אם נעשתה על ידי שוטר, על רקע לאומני, מגדרי או פוליטי או אם היה ברשות התוקף כלי נשק מסוג כלשהו.

להגנה המוצעת בחוק מספר יתרונות. ראשית, האפקט ההרתעתי של יצירת עבירה בחוק העונשין עשויה להיות משמעותית במיוחד בהקשר זה, באופן שימנע הישנות של תקיפות עיתונאים בעתיד. שנית, היא תביא לחידוד ודיוק הנהלים המשטרתיים בנוגע לטיפול באירוע שיש בו תקשורת ועיתונאים כדי לא להביא את השוטרים לביצוע דבר עבירה. שלישית, הצעת החוק הזו היא חלק משינוי הפרדיגמה שספר החוקים הישראלי צריך לעבור בהקשר של חופש העיתונות: הגנות על עיתונאים במקום הגבלות.

- **חקיקת תיקון לחוק הטרדה מאיימת אשר ייקבע שיקול דעת מחמיר בעת בחינת קובלנה של עיתונאי על הטרדה מאיימת.** בנוסף, בחוק יוצע מנגנון של פיצוי ללא הוכחת נזק אם הופר צו כאמור במקרה של עיתונאי (ראו נספח ב'). החידוד שמוצע לחוק הטרדה מאיימת קובע שדרוג של המנגנון הקיים בחוק בשני האופנים שתוארו לעיל. בכך ניתן לייצר הרתעה משמעותית יותר כנגד ניסיונות הטרדה של העיתונאים, ולאפשר לאחרונים מספר כלים בכדי לוודא שזכותם לביטחון גופם נשמרת.

זולת
לשוויון וזכויות אדם

זולת לשוויון וזכויות-אדם הושק במאי 2020. זהו מכון ייחודי המשלב מחקר וניתוח יחד עם פעילות ברשתות החברתיות ובתקשורת הממוסדת, וממצב את עצמו כגשר בין הזירה הפוליטית לחברה האזרחית. המחקרים של זולת בוחנים את מציאות הפוליטית והציבורית, אבל העבודה שלנו מסתכמת לא רק בזה. כמכון מחקר, אנחנו נאבקים באמצעות הצגת סדר יום אלטרנטיבי, עיצוב השיח הציבורי וקידום מדיניות וחקיקה שתקדם את ערכי הדמוקרטיה וזכויות אדם. אנחנו מייצגים תפיסה רחבה של זכויות-אדם, המתייחסת אל זכויות אוניברסליות, זכויות אזרחיות פרטיות וקולקטיביות, וזכויות חברתיות - כמכלול. לגישתנו, הזכויות השונות תלויות זו בזו ומחייבות זו את זו.

קראו עוד בעמוד 'המשימה שלנו' באתר זולת

מכון זולת לשוויון וזכויות אדם
נשיאה: זהבה גלאון
מנכ"לית: עינת עובדיה

ליצירת קשר
לאתר זולת: zulat.org.il
תרמו לזולת

כל הזכויות שמורות ל**זולת - לשוויון וזכויות אדם ©**